

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут математики, економіки і механіки
(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра загальної та психології розвитку особистості
(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: «Психологічні предиктори толерантності особистості»
«Psychological predictors of personality tolerance»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальність 053 Психологія

Цибуркова Вікторія Юріївна

Керівник к.психол.н., доц. Крюкова М. А.

Рецензент к.психол.н., доц. Литвиненко О. Д.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ від

р.

р.

Завідувач кафедри

_____ Кіреєва З.О.
(підпис)

Захищено на засіданні ЕК №

протокол №

від

Оцінка _____ / _____

_____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS,
бали)

Голова ЕК

_____ .
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРЕДИКТОРІВ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	8
1.1. Дослідження проблеми толерантності у психології.....	8
1.2. Формування толерантності в період пізньої юності	18
1.3. Проблема психологічних предикторів толерантності в науці	22
1.4. Методологічні засади дослідження психологічних предикторів толерантності особистості.....	26
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРЕДИКТОРІВ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ..	33
2.1. Організація, етапи і структура дослідження	33
2.2. Основні методи і процедури дослідження	34
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРЕДИКТОРІВ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	48
3.1. Пілотажне вивчення особливостей толерантності особистості.....	48
3.2. Аналіз особистісних особливостей у представленій вибірці	56
3.3. Аналіз рівня компонентів толерантності у представленій вибірці.	67
3.4. Аналіз структурних взаємовідношень між компонентами толерантності.....	74
3.5. Виявлення психологічних предикторів толерантності особистості	85

Висновки до розділу 3	99
ВИСНОВКИ.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104
ДОДАТКИ.....	111

ВСТУП

Актуальність дослідження. Останнім часом в рамках інтеграції України до європейської спільноти тема толерантності стала однією з найбільш актуальних і широко затребуваних у всьому світі. Сьогодні, як ніколи раніше, стає важливим розуміння того, що в сучасному світі різноманітних культурних, історичних, політичних, соціальних, естетичних, філософських, релігійних поглядів, уявлень, вірувань та прагнень на перші шпальта виходить необхідність знаходження єдності і гармонії, без яких неможливе суб'єктивне та об'єктивне сприйняття та існування особистості. Джерелом сучасних соціальних катаклізмів є сама людина, її нетерпиме ставлення до інших людей, ситуацій, подій. Виникнення сучасного постіндустріального, інформаційно-комунікативного суспільства пов'язано з проблемою формування людини, готової до сприйняття усього різноманіття світу, досягнення в комунікаційному полі згоди ненасильницькими способами і методами. Наслідком цього є підвищений інтерес до явища толерантності як до одного з можливих шляхів подолання різних форм напруженості. Принцип толерантності - це норма цивілізованого компромісу, який необхідний при взаємодії людей з різними смаками, поглядами, цінностями, подоланні етнонаціональної напруженості і соціальних конфліктів. Укорінення в сучасному українському суспільстві ідей толерантного мислення, що передбачає повагу, прийняття, розуміння різноманіття культур, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності, є актуальним та затребуваним.

Категорія толерантності досліджувалася в зарубіжній (Г. У. Олпорт, Е. Френкель-Брансвик, С. Баднером, Р. Нортон), пострадянській психології (В. М. Золотухін, С. Н. Богатирева, Н. М. Семенів, Д. О. Леонтьєв, С. Л. Братченко, Г. Л. Бардієр, О. Г. Асмолов, Г. У. Солдатова, І. Б. Гриншпун, Є. Ю. Жмирова, Є. І. Шлягіна, Л. А. Шайгерова, В. В. Бойко, Е. В. Чепкіна) і в сучасній українській науці (М. М. Скрипник,

В. М. Павленко, М. М. Мельничук, О. Г. Бабчук, О. Я. Шаюк, П. В. Лушин). Розгляд представлений загально-психологічним (Г. У. Олпорт, О. Г. Асмолов, Г. У. Солдатова); лінгвістичним (О. Я. Шаюк, О. А. Чебикіна, О. А. Белобрикіна, Л. М. Вшивцева, О. М. Кирилюк, О. В. Пацукевич, І. Е. Тихомірова, І. І. Крутькова, С. І. Осіпова, Г. Г. Кравцов, Таебех Нурі, Н. І. Кох, В. М. Золотухін, С. Н. Богатирева та інші); мотиваційно-аксіологічним (Д. О. Леонт'єв); диференційним (С. Л. Братченко); розуміння через категорію емоційності (О. Г. Бабчук); розуміння через категорію копінг-стратегії (Г. Л. Бардієр); методологічним (Д. О. Леонт'єв); соціально-комунікативним (Е. В. Чепкіна, І. М. Дзялошинський, Т. В. Новікова) підходами до вивчення толерантності. Аналіз основних підходів до принципу толерантності в сучасній науці показує, що толерантність є неоднозначною, багатоаспектною і надзвичайно складною категорією, щодо якої немає певної ясності серед дослідників. Визначення поняття толерантності можливо лише за допомогою узагальнення усіх інших спроб це зробити як комплексну характеристику особистості, що проявляється в здатності визнання, розуміння, прийняття «іншого» із визнанням його прав на індивідуальність, незалежно від ступеня згоди з ними.

Не дивлячись на достатню представленість в психологічній науці різних аспектів толерантності, майже не розглянуті психологічні предиктори толерантності, що дозволяють передбачити толерантні прояви у поведінці.

Мета дослідження: теоретико-емпіричне дослідження психологічних предикторів толерантності особистості.

Завдання дослідження:

- 1) Систематизувати та проаналізувати теоретико-емпіричні погляди українських, пострадянських і зарубіжних дослідників на проблему толерантності та її психологічних предикторів.
- 2) Провести пілотажне вивчення особливостей толерантності особистості.

- 3) Виявити за допомогою статистичних методів психологічні предиктори толерантності особистості та на їх основі розробити модель психологічних предикторів толерантності особистості.

Об'єкт дослідження: толерантність особистості.

Предмет дослідження: психологічні предиктори толерантності особистості.

Методи дослідження:

1) Теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, моделювання.

2) Емпіричні: анкетування, контент-аналіз, тестування (експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. У. Солдатова, О. А. Кравцова, О. Є. Хухлаєв, Л. А. Шайгерова); методика загальної діагностики комунікативної толерантності (В. В. Бойко); методика діагностики рівня емпатичних здібностей (В. В. Бойко); методика багатofакторного дослідження особистості Р. Кеттелла 16PF (форма С)).

3) Методи статистичної обробки: факторний аналіз, множинний лінійний регресійний аналіз.

Базу дослідження склали студенти відділення психології ОНУ ім. І. І. Мечникова (72 особи у віці 18-25 років) та респонденти у соціальних мережах (61 особа у віці 18-25).

Практична значущість. Отримані результати можуть бути використані в дослідженні у сімейному консультуванні, роботі шкільного та соціального психолога, при організації та впровадженні різних соціальних програм при органах державного самоуправління.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були представлені на: IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Пізнавальний та перетворювальний потенціал історичної психології як науки» (ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2017 рік), міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку науки» (м. Київ, 15-16 березня 2017 року), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія в

Україні та за кордоном» (м. Львів, 24-25 березня 2017 року), міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі» (м. Одеса, 14-15 квітня 2017 року), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні» (м. Львів, 21-22 квітня 2017 року), IV Всеукраїнському форуму вчених і практиків Екопсихея «Психологія нелінійного життя» (м. Київ, 20-21 травня 2017 року).

Структура роботи: титульний аркуш, зміст, вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Результати відображені у 30 таблицях, 10 рисунках, 1 формулі та 7 додатках. Загальний об'єм тексту 128 сторінок, об'єм тексту до списку використаних джерел та додатків – 103 сторінки. Список використаних становить 65 літературних першоджерел, з них іноземних – 1.

ВИСНОВКИ

1. Систематизовано та проаналізовано теоретико-емпіричні погляди українських, пострадянських і зарубіжних дослідників щодо психологічних предикторів толерантності особистості. Виділено основні підходи до вивчення толерантності: зарубіжний; вітчизняний; загально-психологічний; лінгвістичний; мотиваційно-аксіологічний; диференційний; розуміння через категорію емоційності; розуміння через категорію копінг-стратегії; методологічний; соціально-комунікативний. Розробленість проблеми толерантності представлена різноманітними її аспектами, ракурсами, визначеннями, показниками, компонентами, рівнями, функціями і видами. На підставі аналізу наукових першоджерел у даному дослідженні толерантність розуміється як комплексна характеристику особистості, що проявляється в здатності визнання, розуміння, прийняття «іншого» із визнанням його прав на індивідуальність, незалежно від ступеня згоди з ними. Визначено те, що розвиток толерантності є найбільш доречним в період пізньої юності (18-25 років) за допомогою методів арт-терапії, гри, дискусії, бесіди, пояснення, тренінгові, пізнавальні вправи. Предиктори - це прогностичні показники, які вказують на можливість появи якоїсь події. Основними психологічними предикторами толерантності є емпатія, особливості комунікативної сфери і деякі особливості особистості. Основні положення системного, діяльнісного, вчинкового і гуманістичного підходів є методологічною основою вивчення психологічних предикторів толерантності.

2. Проведено пілотажне вивчення особливостей толерантності особистості. Визначено, що у респондентів толерантність тісно зв'язана із терпимістю, повагою, прийняттям і позитивним ставленням. Обізнаність у правовій закріпленості толерантності стоїть поряд із тим, що більшість відчула на собі прояви інтолерантності, хоча не визнають, що проявляли її. Нейтральне ставлення до гомосексуальних людей і стале ставлення стосовно гендерного питання – ставлення опитуваних в середньому не змінилося,

лише в разі із приведеною статистикою - більшість змінила своє ставлення у користь жінок.

3. Виявлено за допомогою статистичних методів психологічні предиктори толерантності особистості. Комунікативна та диспозиційна толерантність, формують різні виміри толерантності. Предикторів диспозиційної толерантності не було виявлено, але зазначено, що всі досліджувані параметри толерантності (етнічна толерантність, соціальна толерантність, толерантність як риса особистості) є односпрямованими. Розвиток одного або декількох з досліджених параметрів толерантності має вести за собою всі інші компоненти, тим самим забезпечуючи комплексне формування толерантності як диспозицій та установок особистості. Створено 4-факторну модель комунікативної толерантності: «здатність толерувати власне негативне ставлення до інших людей», «здатність толерувати власне бажання змінити партнера по комунікації», «здатність толерувати негативні емоції до інших» та «толерантність до помилок, незручності, ненавмисно заподіяних неприємностей». Предиктори комунікативної толерантності представлені наступними рисами особистості: товариськість та відкритість у спілкуванні, щирість у стосунках з іншими людьми, здатність до самоконтролю, проникаюча здібність в емпатії. Окремі компоненти комунікативної толерантності мають власні предиктори: високий рівень самоконтролю, чутливість, напруженість, емоційна стабільність, пряmolінійність, низький рівень тривожності, висока нормативність поведінки, інтелектуальні здібності, конформність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева З.А. Коммуникативная толерантность как элемент коммуникативной компетентности личности / З.А. Агеева // Вестник Ивановского государственного университета. Серия: Естественные, общественные науки. – 2012.– № 1.– с. 49–53.
2. Асмолов А. Г. О смыслах понятия «толерантность» / А. Г. Асмолов // Век толерантности: Научно-публицистический вестник. – М., 2001. – Вып. 1– 2. – с. 23-34.
3. Бабчук О. Г. Особливості толерантності осіб з різними типами емоційності [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Бабчук Олена Григорівна ; Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". – О., 2012. – 19 с.
4. Бабчук О. Г. Психологічна характеристика толерантної та інтолерантної особистості / О. Г. Бабчук // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського – Одеса : Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2012. – № 6 (Психологія). – с. 116-121.
5. Бабчук О. Г. Толерантність в особистісному вимірі / О. Г. Бабчук // Наука і освіта: Психологія. – 2012. – № 6. – с.17-21.
6. Балл Г. О., Нікуленко О. О. Тракткування вчинку в психологічних концепціях С. Л. Рубінштейна і В. А. Роменця // Психологія вчинку: Шляхами творчості В.А.Роменця: Зб. статей / Упоряд. П. А. М'ясоїд; відп. ред. А. В. Фурман. – К.: Либідь, 2012. – С. 59-67.
7. Бардьер Г. Л. Социальная психология толерантности : автореф. дис. ... докт. псих. наук : 19.00.05 / Г. Л. Бардьер ; Санкт-Петербургский государственный ун–т – Санкт-Петербург, 2007. – 46 с.
8. Бардьер Г.Л. Социальная психология толерантности: дис. ...докт. псих. наук : 19.00.05 / Бардьер Галина Леонидовна. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского университета, 2007. – 217 с.

9. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М: Знание, 1979. – 293 с.
10. Безюлева Г.В. Толерантность в пространстве образования: учеб. пособие / Г. В. Безюлева, С. К. Бондарева, Г.М. Шеламова. – М.: Моск. соц.-психолог. ин-т, 2007. – 152 с.
11. Беляева А.Н. Психоэмоциональная устойчивость студентов как основа их толерантности / А. Н. Беляева // Современные наукоемкие технологии. - Пенза «Академия Естествознания», 2013 – № 7 – с. 196-200.
12. Бодалёв А. А. Восприятие человека человеком / А. А. Бодалёв. – СПб.: Изд. дом «Мир», 2015. – 240 с.
13. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В. В. Бойко. – М., 1996. – 285 с.
14. Большой психологический словарь. Под ред. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. – М.: 2003 – 672 с.
15. Бондырева С. К. Толерантность (введение в проблему) / С .К. Бондырева, Д. Б. Колесов. – М., 2003.- 240 с.
16. Братченко С. Л. Психологические основания исследования толерантности в образовании / С. Л. Братченко // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление. – 2003. – с. 104–117.
17. В. В. Рыбалка Теории личности в отечественной философии, психологии и педагогике: Пособие. – Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2015 – 872 с.
18. Велітченко Л. К., Подшивалкіна В. І. Методологічні та теоретичні проблеми психології Програмний конспективний довідник. – Одеса: СВД Черкасов, 2009. – 278 с.
19. Возрастные особенности формирования толерантности. Труды по социологии образования. Т. VIII. Вып. XIX / Под ред. В.С. Собкина. – М.: Центр социологии образования РАО, 2008. – 208 с.
20. Ганзен В. А. Системные описания в психологии / В. А. Ганзен. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. – 176 с.

21. Гланц С. Медико-биологическая статистика / С. Гланц – М.: Практика, 1998. – 459 с.
22. Декларация принципов терпимости: принята в г. Париже 16.11.1995 г. Резолюцией 5.61 на 28-ой сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО // КонсультантПлюс: Международные правовые акты: Международное право.
23. Дзялошинский И. М. Культура, журналистика, толерантность (о роли СМИ в формировании в российском обществе атмосферы толерантности и мультикультурализма) / И. М. Дзялошинский // Роль СМИ в достижении социальной толерантности и общественного согласия: материалы междунар. конф. / под ред. Л. М. Макушина. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2002. – с. 28-37.
24. Домрачева С. А. Формирование толерантности педагога: учебное пособие / С. А. Домрачева. – Йошкар-Ола, 2015. – 141 с.
25. Драганова О. А. Психофизиологические маркеры личностной толерантности в юношеском возрасте : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.02 / Драганова Оксана Александровна ; Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2007. – 25 с.
26. Дубук О. А. Исследование взаимосвязи толерантности к неопределенности, копинг-стратегий и эмоционального интеллекта // Сборник научных трудов НГТУ. – 2009. – № 4 (58). – с. 103-108.
27. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений. / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 576 с.
28. Кавун Л. В. Толерантность в структуре личностных свойств студентов вузов: результаты факторного анализа / Л. В. Кавун // Вестник ТГПУ. – Томск. 2010. – 12(102). – с. 160-166.
29. Кан Ж. И. Влияние личностных особенностей подростков на коммуникативную толерантность / Ж. И. Кан // Современная высшая школа: инновационный аспект. – Частное образовательное учреждение высшего

образования Русско-Британский Институт Управления, 2012. – № 1. – с. 83-85.

30. Капустина А. Н. Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла / А. Н. Капустина. – СПб.: «Речь». 2007 – 104 с.

31. Культура и культурология: словарь. – М.: Эксмо, 2008. – 450 с.

32. Лебедева Н. М. Тренинг этнической толерантности для школьников / Н. М. Лебедева, О. В. Лунева, Т. Г. Стефаненко. – М.: Изд-во «Привет», 2004. – 356 с.

33. Леонтьев Д. А. К операционализации понятия толерантность / Д. А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2009. – №5. – с. 3-16.

34. Ломов Б. Ф. О системном подходе в психологии. / Б. Ф. Ломов // Вопросы психологии. – 1975. – № 2. - с. 31-46.

35. Макаров Ю. А. Внешние и внутренние источники толерантности / Ю. А. Макаров // Вестник СПбГУ - 2011. - Сер. 12. Вып. 4 – с. 117-129.

36. Маслоу А. Самоактуализация / А. Маслоу // Психология личности. Тексты. – М.: МГУ, 1982. – с. 108-117.

37. Митина О. В. Факторный анализ для психологов / О. В. Митина, И. Б. Михайловская. – М.: Учебно-методический коллектор «Психология», 2001. – 169 с.

38. На пути к толерантному сознанию / [отв. ред. А. Г. Асмолов]. – М.: Смысл, 2000. – 255 с.

39. Новикова Т. В. Принцип толерантности в профессиональной журналистской деятельности (анализ текстовых материалов) / Т. В. Новикова // Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – Воронеж, 2007. – №1. – с. 189-197.

40. Оконешникова Н. Л. Проблема толерантности личности в современной зарубежной психологии / Н. Л. Оконешникова // Материалы Сибирского психологического форума. – Томск: Томск. гос. ун-т, 2004. – 862 с.

41. Олпорт Г. Толерантная личность (глава из книги «Природа предубеждения») / Г. Олпорт // Век толерантности: научно-публицистический вестник. – М., 2003. – Вып. 6 – с. 60-70.
42. Осин Е. А. Факторная структура русскоязычной версии шкалы общей толерантности к неопределенности Д. Маклейна // Психологическая диагностика. – 2010. – № 2. – с. 65-86.
43. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія / В. М. Павленко, М. М. Мельничук. – Полтава: ФОП Мирон І. А., 2014. – 244 с.
44. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.
45. Рахматуллаева Ф. И. Воспитание толерантности студентов в процессе внеаудиторной работы (на материалах вузов Республики Таджикистан) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Рахматуллаева Фируза Ибрагимовна ; Таджикский государственный институт языков им. Сотима Улугзода – Душанбе, 2013. – 23 с.
46. Риэрдон Б. Э. Толерантность – дорога к миру. / Б. Э. Риэрдон – М., 2001. – 304 с.
47. Роговин М. С. Структурно-уровневые теории в психологии: Методологические основы. / М. С. Роговин – Ярославль: ЯрГУ, 1977. – 79 с.
48. Роджерс К. Клиенто-центрированная терапия. / К. Роджерс. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. - 320 с.
49. Семенів Н. М. Теоретико-методологічні аспекти етнічної толерантності в контексті міжособистісної взаємодії / Н. М. Семенів // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка. - Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. - с. 494-503.
50. Скрипник В. М. Теоретико-психологічна модель толерантності як багаторівневої характеристик особистості / В. М. Скрипник, М. М. Павленко.

// Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. – 2011. – № 46. – с. 171-174.

51. Скрипченко О. В., Загальна психологія: Хрестоматія. Навчальний посібник. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Каравела, 2008. – 640 с.

52. Скрыбина О.Б. Педагогические условия формирования коммуникативной толерантности у старшеклассников: автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.06 / Скрыбина Ольга Борисовна ; Костромский государственный университет – Кострома, 2007. – 26 с.

53. Солдатова Г. У. Жить в мире с собой и другими: Тренинг толерантности для подростков / Г. У. Солдатова. – М.: Генезис, 2000. – 112 с.

54. Солдатова Г. У. Психодиагностика толерантности личности / Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.

55. Татенко В. О., Роменець В. А. Вчинок як принцип побудови теорії та історії психології / В. О. Татенко, В. А. Роменець // Основи психології / За заг. редакцією О. В. Киричука, В. А. Роменця. – К.: Либідь, 1998. – с. 161-173.

56. Толерантность в современном обществе: опыт междисциплинарных исследований: сборник научных статей / под научн. ред. М. В. Новикова, Н. В. Нижегородцевой. – Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2011. – 357 с.

57. Фромм Э. Искусство любви / Э. Фромм. – М: Знание, 1991. – 64 с.

58. Цибуrkова В. Ю. Проблема толерантності у сучасній психологічній науці / В. Ю. Цибуrkова // Вісник ОНУ. - Одеса "Астропринт", 2017. – Том 22. Вип. 1 (43) - с. 88–97.

59. Чепкина Э. В. Проблемы толерантности в средствах массовой информации: учеб.-метод. пособие / Э. В. Чепкина – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2016. – 116 с.

60. Чикер В. А. 18 программ тренингов: Руководство для профессионалов. / В. А. Чикер – СПб.: Речь, 2007. – 300 с.

61. Шаюк О. Я. Психологічні особливості формування професійної толерантності у майбутніх економістів : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Ольга Ярославівна Шаюк ; Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2011. – 216 с.

62. Шрагина Л. И. Проблема применения системного подхода в психологии / Л. И. Шрагина // Молодий вчений. Психологічні науки – 2015. – №2 (17) – 448-451с.

63. Юрченко В. М. Методологічні засади дослідження психічних станів людини : автореф. дис. ... докт. псих. наук : 19.00.01 / Юрченко Вікторія Миколаївна ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2009. – 37 с.

64. Яньшин П. В. Клиническая психодиагностика личности. СПб.: Изд-во «Речь», 2007. - 320 с.

65. Lushyn P. A few psychological Projections into the Philosophy for children // Analytical Teaching. – 2007. – Vol. 22, №1. – с. 39-44.